

Allmänningar och Stråk

att göra gemensamma rum

Karin Grundström
Mathilda Rosengren
Redaktörer

A&S
Allmänningar & Stråk

Boken har finansierats genom Formas Nationella forskningsprogram för
Hållbart samhällsbyggande Nr. 2019-01923

ISBN 978-91-527-9594-1 (pdf)

© Författarna, 2024

Utgivare: Allmänningar & Stråk: Malmö

Layout: Karin Grundström, Mathilda Rosengren och Edith Grundström

Att förändra och bevara gemensamma rum

Clapham Common

Karin Grundström

London Commons

London har ett kulturhistoriskt arv som består av ett flertal *commons*; Clapham Common, Chiswick Common, Ealing–Hayes– och Keston Common, Old Oak Common, Peckham Rye Common, Shepherds Bush–Totteridge–Uxbridge och Wandsworth Common. Vid en första anblick är en *common* – till skillnad från Londons staketomgärdade parker, botaniska trädgårdar, squares och gardens – en öppen gräsplan med enstaka planteringar och trädrader. En *common* är alltid öppen för allmänheten, året runt och dygnet runt. Att en plats eller en gröning är allmänt tillgänglig gäller många platser och gröningar i städer. Det som gör *common* särskilt intressant är att rätten till användning varit reglerad sedan tidig medeltid och ibland så långt tillbaka i tiden som till Vilhelm Erövrarens dagar.

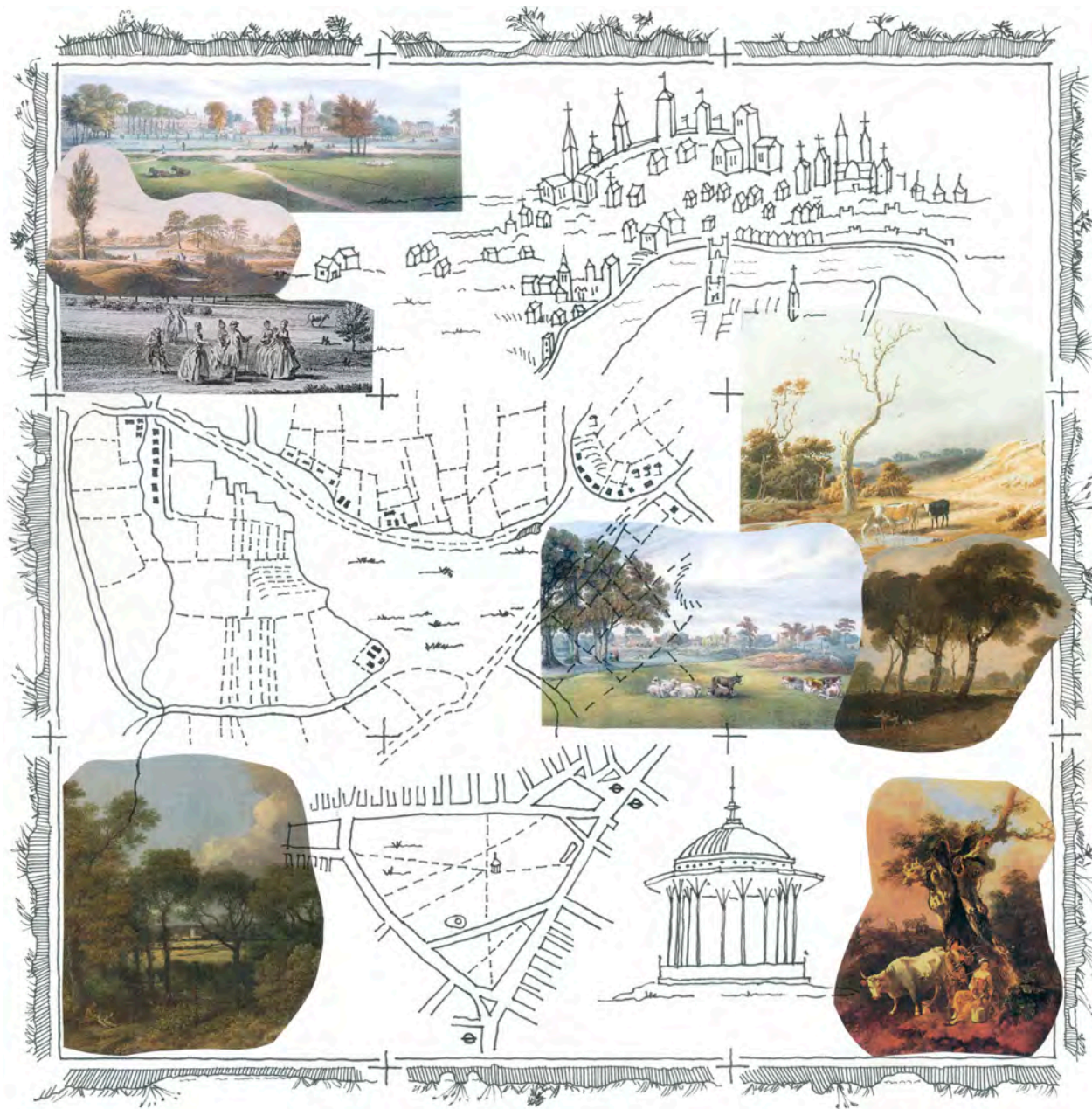
Clapham Common är en av de äldsta och största *commons* i södra London. Clapham Common har varit reglerad under *rights of common* och har behållit sin nuvarande form under flera hundra år trots försök till övertag och trots tilltagande urbanisering. Idag används Clapham Common för sociala och rekreativa aktiviteter som exempelvis vattenlek i plaskdamm, segling med modellbåtar, hundpromenader, kyrkobesök, konserter, fiske och fika. Platsens långa historia, läge och användning ger upphov till många frågor: hur och varför har användningen av *commons* förändrats, vilka rättigheter har försvunnit och finns det användningsområden som gått förlorade som vi behöver återta eller påminnas om idag? Genom historisk litteratur, kartmaterial och platsbesök hösten 2022 har vi analyserat vilka användningsområden som formats genom *rights of common* på en specifik plats samt vilka användningsområden som finns kvar och vilka

som försvunnit genom historien. I det samlade materialet framkommer att människors rätt och möjlighet att använda Clapham Common för förflyttningar, för sin försörjning och för rekreation varit viktiga över tid. Det framkommer även att motsättningar funnits mellan grupper och individer som velat privatisera mark och de som kämpat för att bevara allmänhetens användning och tillträde till Clapham Common.

Inrättande och återtag av "Rights of Common"

Rights of common var rättigheter som bönder och bybor kunde använda för viss självförsörjning på specifika platser, så kallade *commons*. Rättigheterna var en del av det feodalsystem som inrättades av Vilhelm Erövraren under 1000-talet i England och Wales. På uppdrag av kung Vilhelm sammanställdes år 1086 en översikt över all mark i landet i den så kallade *Domesday Book*. All mark som registrerats tillföll kronan och ett system med arrende på flera nivåer inrättades. Under kungen fanns lorder, biskopar och stormän och under de fanns i sin tur bönder och bybor (Green, 2008). Enligt arrendesystemet förlänades marken från kronan till en lord, *the Lord of the Manor*, som förvaltade den mark han tilldelats. I arrendesystemet ingick även rättigheter för de minst bemedlade grupperna att använda mark som inte var uppodlad. *Rights of common* inbegrep ofta fem olika användningsområden: rätten till bete för djurhållning; rätten att samla ved; rätten att bryta torv, rätten att hämta sand, grus och andra mineraler samt rätten till fiske i dammar och bäckar (National Archives, 2022). *Rights of common* kunde innebära vissa grader av oberoende och självförsörjning. Bönder som hade





Clapham common var från början en hedmark som över tid har förändrats till ett parkliknande utseende. De ursprungliga *rights of common* har ersatts av de rättigheter som ingår i *public space*.

råd att ha egen boskap kunde valla djuren på en *commons* under sommarhalvåret; några kunde bryta torv och hämta ved för värme och matlagning och några kunde fiska för att utöka sin försörjning. Rättigheterna kunde dock variera mellan individer och platser beroende på hur lorden reglerade rättigheterna, hur marken var beskaffad samt nivån på böndernas övriga inkomster och möjligheter till försörjning (Waites, 2012).

Rights of common begränsades och avskaffades genom de *Enclosure acts* som genomfördes i England och Wales från 1500-talet fram till 1900-talet. *Enclosure* innebar dels en omfördelning av mark genom att småtegar slogs samman till sammanhängande fält och dels att *common* och *waste* återtogs. Den legala betydelsen av *Enclosure* var att mark omvandlades till *severalty* [a sole, separate and exclusive dominion, the tenant is "severed" from other tenants]. Detta gav en juridisk person, i princip *the Lord of the Manor*, ensamrätten över markens användning och över vem som hade tillträde (Kain, Chapham & Oliver, 2004). Genom återtag kunde en lord bestämma att mark som varit reglerad under *rights of common*, i stället främst skulle användas till hans egen fåruppfödning. Den materiella förändringen innebar att mark omorganiserades och att häckar planterades för att markera de nya gränserna. I det tidigare, feodala systemet brukades odlingsmarken gemensamt av bönder och bybor genom *open field system* (Waites, 2022). Även om marken var indelade i tegar fanns inga materiella avgränsningar vilket gav en milsvid överblick över öppna landskap. Det öppna landskapet avbildades i målningar av konstnärer som Peter De Wint (1813) och William Turner of Oxford (1829; 1853-54), vid den tid då det höll på att försvinna. Landskapet var "*so open to the eye...that 20 or 30 churches present themselves to they eye at one time to view*". Under denna period användes staket och häckar för att hägna in djur, försvara odlingsmarker från vilda djur och som markör mellan olika församlingar och byar. I det tidigmoderna jordbruk som växte fram genom *Enclosure* blev häckarna i stället markörer för en ny social ordning och en ny rumslig klassdisciplin (Blomley, 2007). Häckarna förhindrade den fria rörlighet för bybor som det tidigare, öppna landskapet möjliggjort. Hagtornshäckar blev ett instrument för att utestänga "*unruly folks and theeves and likewise from beasts...*" det vill säga de minst bemedlade grupperna och deras betesdjur. När hela landskapet omformades och människor utestängdes vände

de sig i vrede mot häckarna. I Oxfordshire genomfördes protester: "*to pulle downe the enclosures, whereby waies were stopped up, and arable lands inclosed, and to laie the same open againe*". I Northamptonshire deltog uppemot tusen personer i protester och i Leicestershire nära femtusen personer. Straff förekom och bönder dog i revolterna.

Landskapsomvandlingen som skedde genom *Enclosure* pågick under lång tid och varierade stort över landet. De stora hedlandskapen utsattes inte för samma påverkan som mindre *commons* i mellersta England där befolkningen var som störst. Det är dock oomtvistat att *Enclosure* förändrade såväl landskapet som böndernas rättigheter och möjligheter till användning radikalt. Trots dessa drastiska omvandlingar har vissa platser fortsatt att användas gemensamt. En sådan plats är Clapham Common.

Clapham by och Clapham Common

Marken i Clapham förlänades enligt Vilhelm Erövrarens *Domesday Book* till Lord of the Manor of Clapham i öster och Lord of the Manor of Battersea i väster (Green, 2008; Jeferson Smith & Wilson, 2007). Den första skriftliga referensen till *Cloppaham* sker redan på 800-talet när den territoriella indelningen av Clapham Common skedde, en indelning som i stora drag består än i dag (Green, 2008). Marken i Clapham Common består av ett lager grus ovanpå tung lera vilket gjorde den olämplig för odling men välfungerande som vattentäkt och betesmark. Clapham var på 1000-talet en by med några få gårdar, några uppodlade tegar och ängsmarker beläget på en kulle söder om Themsens (Green, 2008; Jeferson Smith & Wilson, 2007). Under medeltiden skedde jordbruk, jakt och uppfödning av betesdjur på markerna runt byn. Det var först under 1500-talet som bebyggelsen började öka avsevärt, då välbärgade familjer uppförde stora residens med Clapham Heath som lantlig bakgrund.

Den stora förändringen mot urbanisering skedde från 1700-talet och framåt när befolkningen ökade och fler bosatte sig i området. Clapham var en av de platser i Londons periferi som tidigt, likt exempelvis Hampstead, gentrifierades och urbaniserades. Här bosatte sig bankirer, kaptener och välbärgade köpmän. Under 1800-talet bebyggdes alla sidor



runt Clapham Common. Flera av de tidigare residensen köptes upp och marken bebyggdes i stället med radhus för medel- och arbetarklass. Urbaniseringen ledde till ett behov av grönytor för befolkningen och upprop för att behålla Clapham Common förekom redan under 1800-talet och ledde till att marken övertogs av the Metropolitan Board of Works, 1877. Clapham var i början av 1900-talet fortfarande välbärgat, även om området vid tiden ansågs något vulgärt av den urbana eliten. Efter andra världskriget ansågs Clapham inte längre som en bra adress. Ryktet förbättrades under andra halvan av 1900-talet då det ökade intresset för kulturarv och bevarande av victorianska miljöer ledde till att mer välbärgade invånare åter flyttade till Clapham (Jefersson Smith & Wilson, 2007).

Claphams långa historia är välbevarad i forskning och kartor samt genom det arbete som genomförts av The Clapham Society. Genom dessa källor framkommer att Clapham Common reglerats enligt *rights of common* och har brukats och använts av de närboende under flera århundraden. De användningsområden som definierats enligt *rights of common* – användning av mark för djurhållning, för att samla ved, bryta torv, hämta vatten, sand och grus samt för att fiska – har alla stått att finna på Clapham Common och fler användningsområden har tillkommit över tid.

Förflyttning, försörjning och rekreation

Betydelsen av ett tillgängligt förflyttningsrum.

Över tid har ett tillgängligt förflyttningsrum varit centralt för användningen såväl som bevarandet av Clapham Common. Möjligheten att röra sig fritt var en grundläggande förutsättning för människors användning marken. Även om rätten till mobilitet inte var en definierade rättighet enligt *rights of common*, torde det varit nära nog omöjligt att samla ved, valla boskap eller bryta torv utan rätten att förflytta sig.

Det förflyttningsrum som föregick Enclosure utgjordes av en kombination av olika sorter mark. Marken var indelad i tre kategorier: gemensamt odlad mark, gemensamt brukad ängs- mark samt commons och waste. Tvärs genom den odlade

marken fanns gångvägar, på svenska så kallade rågångar, och genom eller bredvid ängsmarker förekom farleder. Till detta kom waste, vilket kunde vara klippor eller skrevor, samt commons, det vill säga mark som bestod av skog eller hedmark. De olika kategorierna av mark kunde vara fördelade så att förflyttningsrummet blev både sammanhängande och förhållandevis stort i relation till den uppodlade arealen. Ett exempel på hur det kunde se ut är bevarat i The Laxton Map, en karta upprättad år 1635 av M. Pierce (Digital Bodleian, 2015). På kartan syns bebyggelse, uppodlade tegar, rågångar, ängsmarker och skog samt några av de jägare, bönder och djur som beträdde markerna. Det finns ingen liknande karta över Clapham Common bevarad, men sannolikt erbjöd landskapet även här stora möjligheter att förflytta sig. Hedmarken breddade ut sig i anslutning till byn och i hedmarkens utkant löpte Stane Street, en väg från romartiden (Green, 2008). På landskapsmålningar från 1700-talet av Thomas Gainborough (1755; 1746-48) avbildas flera karaktärer som förekom i tidens förflyttningsrum; fåraherdar, mjölkpigor, män som bryter torv, kvinnor som samlar kvistar och människor som färdas längs skogsvägar och över hedmarker. På liknande sätt kan Clapham Heath erbjuda möjligheter att förflytta sig, troligtvis främst för att hämta vatten, valla boskap, samla ved och fiska, men även för förflyttningar mellan byar och gårdar.

Att förflytta sig och resa var dock länge förknippat med risker. Så sent som på 1700-talet var Clapham Heath en övervuxen hedmark med ojämna vägar. Det förekom rån och överfall, bland annat av den ökände Robert Forrester, som genomförde rån klädd i nattlinne. Forrester ansågs vara "a notorious sinner, addicted to evil company, lying, uncleanliness and pride...drinking an other vices". Det förekom även att så kallade "highwaymen" själva råkade illa ut. I mitten av 1700-talet blev en man skjuten till döds av Captain Freeman vid ett rånförsök (The Clapham Society, 1995). Under 1800-talet förändrades Clapham Common från hedmark till ett parkliknande grönområde genom att marken jämnades ut och nya planteringar tillkom (OOSM, 1894). Samtidigt ökade befolkningen i Clapham och stadsdelen fick rykte om sig att vara respektabel (Green, 2008). Även om Clapham Common användes flitigt av de boende under 1800-talet och trots att många rörde sig genom parken förekom klagomål över oredlighet. När den närbelägna Kennington Common omvandla-





des till park och därmed fick polisövervakning, förflyttades en del aktiviteter, som dryckenskap och prostitution, över till Clapham Common. Kassören i Claphams kommitté insisterade på att polisbevakning krävdes utöver den vakt som hade tillsyn över marken (The Clapham Society, 1995).

Den stora förändringen av förflyttningsrummet skedde under 1900-talet genom den växande transportinfrastrukturen. Transporter med omnibuss, tunnelbana och biltrafik understödde tillväxten i Clapham vars invånarantal ökade markant från 1800-talet och framåt. Trafiken omgärdar idag området på alla sidor och Clapham Common omnämns ibland spefullt som "Europas största gröna rondell" på grund av det höra trafikflödet av bussar, taxi och bilar (The Clapham Society, 1995). Trots trafiken, och kanske tack vara storleken på gräsytorerna och de många promenadstråken, används Clapham Common ändå flitigt av fotgängare. Vid vårt besök ser vi hur människor promenerar och strosar genom Clapham Common, hundägare försöker förhindra sina husdjur från att jag ekorrar, joggare springer förbi, en grupp kvinnor har samlats för yoga under paviljongen och några vandrar förbi med siktet inställt på caféet.

Enligt Green (2008) var Clapham Common fram till 1800-talet en plats människor passerade förbi. På grund av markens beskaffenhet användes den under långa tider främst för de aktiviteter som bönder och bybor hade rätt till enligt rights of common. Men som förflyttningsrum har platsen snarast utökat sin betydelse över tid. Människor går fortfarande på Clapham Common, även om syftet med gåendet har förändrats över tid, fortsätter platsen att användas som en plats för att just gå. Utvecklingen av transportinfrastruktur i Clapham innebär att förflyttningsrummet idag även inbegriper "mobila maskiner" (Urry, 2007) som kopplas till gåendet och utvidgar möjligheter till förflyttningar.

Betydelsen av en plats för försörjning och rekreation

En viktig innebörd av rights of common var möjligheten till självförsörjning. Bönder och bybor kunde hämta vatten och fiska, de fick tillgång till betesmark för boskap och möjlighet till uppvärmning och matlagning genom att bryta torv eller samla kvistar. Genom rättigheterna kunde den enskilde bonden och hans hushåll öka sina förutsättningar för överlevnad.

En anledning till att Clapham Common reglerades enligt rights of common var att marken lämpade sig illa för odling. Utgrävningar och flygfoton visar att odling skett enbart på en mycket begränsad yta och vid specifika skeenden. Viss odling skedde under 1300-talets svältperiod och under andra världskriget då koloniträdgårdar anlades. Även om Clapham Common fram till slutet av 1700-talet var "little more than a morass" en hedmark med sur jord, bevuxen med törne och björnbärssnår (Green, 2008) gav marken möjligheter till försörjning.

Rätten att använda Clapham Common till bete för boskap framstår som viktig över lång tid. Under 1300-talet ökade djurhållningen och därmed möjligheten att producera kött, ost och ull både för eget bruk och för försäljning. Den ökade andelen mark som användes för djurhållning framkommer i ett kontrakt ratificerat av Lord de Westham 1327 enligt vilket "common pasture of 600 sheep and 30 beasts, the oxen and cows, as the demesne pastures, feeding in all places where the beasts of the Lord feed". Dessutom framkommer i en skrivelse från 1326 att mjölk för osttillverkning var en naturaförmån för fåraherdar (Green, 2008). Detta pekar på att bönder och bybor använde heden till betesmark och att det även fanns möjlighet till försäljning av varor eller utökad självförsörjning. I historiska dokument framkommer att Clapham Common användes som betesmark långt in på 1800-talet. På gravyrer av John Powell (1825) syns kor och får som betar och vilar på gräset medan finklädde damer och herrar rider eller spatserar förbi. Ett annat viktigt användningsområde enligt rights of common var rätten att hämta sand, grus och mineraler samt att bryta torv. Under 1700-talet förekom ett förhållandevis stort uttag av grus från Clapham Common. The Lord of the Manors of Battersea och Clapham tillät grustäkter för byggnation av nya vägar, vilket gav upphov till flera dammar på hedmarken. Flera källor påpekar att Clapham Common vid 1800-talets början var fullt av grustäkter och öppna torvbrott (Green, 2008). Ett ytterligare viktigt användningsområde enligt rights of common var rätten att hämta vatten och att fiska. I en gravyr av Baynes (1825) framkommer hur en ny brunn byggs för att försäkra fortsatt tillgång till vatten för byns invånare och i en annan gravyr av samme konstnär syns en man med häst och vagn fylla en vattentunna i Mount Pond (Baynes, 1827). På en målning av J. M. W. Turner (1800-1805) avbildas en damm och några

män som fiskar i skuggan av stora träd medan kor betar i bakgrunden. Utöver de reglerade rättigheterna förekom även andra användningsområden och vardagsgöromål på heden. Ett exempel är drying fields (The Clapham Society, 1995) vilket innebar att Clapham Common användes för att torka tvätt på linor uppspända mellan stora träd.

Clapham Common har under flera hundra år även fyllt en viktig funktion som en plats för nöjen och rekreation. Under 1600-talet anordnades hästkapplöpningar på Clapham Common. Då hästarna förstörde marken på heden tilläts ridning och kapplöpningar under slutet av århundradet endast på anordnade galoppbanor och vägar. Under 1700-talet förekom såväl bågskytte som boxningsmatcher och marknader var återkommande och populära aktiviteter (The Clapham Society, 1995). Befolkningsmängden ökade under 1800-talet vilket innebar en större användning av Clapham Common för rekreation. Redan 1870 bildades en golfklubb, dammarna användes för rodd, fiske och segling med modellbåtar, invånarna använde marken för promenader, för att flyga drakar, rida ponnyhästar och gå på marknader vid helgdagar. Den berömda musikpaviljongen flyttades från Kensington och placerades på Clapham Common 1890. På fotografier från den victorianska eran syns barn på utflykt och picknick med sina familjer. Under sommarmånaderna erbjöds barnen en ridtur på åsnerygg (The Clapham Society, 1995).

Enligt historiska källor framkommer att samtliga fem användningsområden som reglerades inom rights of common har förekommit på Clapham Common. Allteftersom platsen omvandlas till park beläget i en stadsdel bebodd av arbetarklass och medelklass övergick användningen till att främst inbegripa rekreationsvärde. Även om bevarandet av marken var en seger, påpekar Waites (2012) att det samtidigt innebar slutet för de ekonomiska värden de historiska rights of common inbegripit. Ändå är det under samma tid, under 1800-talet, som namnet ändras från Clapham Heath till Clapham Common.

Idag är rekreation det huvudsakliga användningsområdet; vid vårt besök ser vi hur barn leker med båtar i Long Pond, män fiskar karp i Mount pond, några skejtar, andra spelar fotboll, vissa har picknick medan grusgångarna fylls av joggare och hundägare på promenad. Kartor och beskrivningar över

Clapham Common redovisar flertalet anläggningar för sport, evenemang, tivoli och marknader (The Clapham Society, 2022a; Jefersson Smith & Wilson, 2007) som idag utgör grunden för de aktiviteter som sker.

Kampen över rätten till användning

Rätten till användningen av Clapham Common har, trots markens beskaffenhet och platsens otillgänglighet under långa tidsperioder, inte utövats utan kamp. Strider över rättigheter har utkämpats mellan olika grupper av commoners, mellan commoners och lorder, mellan stadsbor och lorder och mellan lorder och lokala myndigheter.

En anledning till skiljaktigheter mellan commoners var lokaliseringen av gränsen mellan the Manor of Clapham i öster och the Manor of Battersea i väster. Gränsen skar rakt genom Clapham Common och under 1700-talet förekom dispyter gällande rätten till betesmark mellan de två socknarna. Commoners från Battersea grävde ett dike – som snabbt fylldes igen av commoners från Clapham. Ett annat exempel på stridigheter mellan olika grupper gällde övertag av mark. Ett exempel är den nya kyrkan Holy Trinity Church som uppfördes 1714 - 1776 på Clapham Heath efter att the Lord of the Manor of Clapham i sitt testamente lät kyrkan överta del av hans mark genom Enclosure, via en Act of Parliament. Övertag genomfördes även av familjen Thornton som lät uppföra stallbyggnader och en vindmølla på marken, ett område som idag utgörs av en liten grupp bebyggelse kallad The Rookery. Ett försök till övertag genomfördes av bankiren Henton Brown som under flera år lät utvidga sin trädgård så att den även innefattade mark på Clapham Heath. Brown lät uppföra Mount Pond och byggde ett sommarhus på marken men hans övertag av mark ledde dock till protester från ledande personer i den kommitté som bildats 1768 med syfte att bevara socknens rättigheter och privilegier. Kommittén ville behålla marken som open land, vilket resulterade i att Brown fick hyra marken över en tjugoårsperiod. Ett årligt arvode på fem shilling för marken avkrävdes och betalades till socknens fattiga (Jefersson Smith & Wilson, 2007; The Clapham Society, 1995). Under 1700-talet pågick även ett slags övertag som gällde en estetisering av hedmarken. Välbärgade familjer – som Thornton, Barclay, Baldwin, Cavendish, Hibbert med flera – betraktade Clapham Heath som



en bakgrund till sina herrgårdar. De främjade bevarandet av Clapham Heath, men främst för att bevara en vacker utsikt från sina residens och inte för att försvara rights of common. Under 1700-talet finansierade de plantering av ovanliga träd och utdikning av hedmarken (Jefersson Smith & Wilson, 2007) vilket ledde till att den norra delen av Clapham Heath alltmer kom att likna en park. Vid denna tid var största delen av marken dock fortfarande vildvuxen hedmark.

Den ökade urbaniseringen ledde till motsättningar mellan å ena sidan kommittéer eller så kallade Societies som ville bevara grönytor i staden och å andra sidan lorder som ville behålla rättigheterna över sina markegendomar. Trots flera genomförda såväl som misslyckade försök till övertag så bevarade Clapham Heath i stort sett sin utbredning. I den första kartan över Clapham Heath, uppräddad av John Roque 1745, leder ett par vägar förbi några vattendrag och vad som ser ut som ojämn buskmark (Waites, 2012). Kommittén som bildades för bevarandet av Clapham Common fick 1836 ett arrende på 25 år från Battersea och Clapham Manors. Andelen parkliknande mark utvidgades vid denna tid samtidigt som hedmarken reducerades (The Clapham Society, 1995). Ett landskap med höga träd, vildvuxna kullar och betesmark där boskap vilar syns avbildade på gravyrer av John Powell (1825). Den gradvisa och slutgiltiga omvandlingen från hedlandskap till park framkommer på tre kartor, Old Ordnance Survey Maps, från 1870, 1894 och 1914. På kartan från 1870 är mer än hälften av marken fortfarande ojämn hedmark bevuxen med buskage (OOSM, 1870). År 1877 blev marken offentligt ägd genom The Clapham Society's försorg och genom ett köp från Clapham och Battersea Manors på 10 000 respektive 8000 pund vardera. År 1894 har 70 hektar mark dränerats, nya träd har planterats, en allé för ridning har anlagts och hela Clapham Common har jämnats ut (OOSM, 1894). År 1914 har Clapham Common fått sin nuvarande utformning. Promenadstråk genomkorsar parken, fyra dammar ger plats för fågelliv, fiske och segling med modellbåtar, kyrkan Holy Trinity tar plats i norr och i parkens östra del har The Rookery omvandlats till en liten grupp bostäder och en krog med hotellverksamhet (OOSM, 1914).

Stridigheter och förhandlingar mellan lorder, välbärgade individer, bevarandegrupper och lokala myndigheter har bidragit till att bevara och samtidigt omvandla en vildvuxen

hedmark till en urban park. The Clapham Society var en av de första och mest framgångsrika bevarandegrupperna som lyckades åstadkomma en fortsatt tillgänglighet till Clapham Common för stadens invånare. Försök till övertag och privatisering av mark har misslyckats genom ett starkt motstånd från bevarandegrupper vilket bidragit till att Clapham Common behållit största delen av sin ursprungliga utbredning. På 2000-talet är det lokala myndigheter som underhåller Clapham Common i samarbete med The Clapham Society som lever kvar och återkommande ger ut Nyhetsbrev (The Clapham Society, 2022b)

Förändring och bevarande av gemensamma rum

Den långa historia som finns redovisad i böcker, rapporter och kartor över Clapham Common ger oss en bild av hur användningsområden både förändras och fortgår över tid och hur individer och grupper agerat för att stärka sina intressen.

Vad har då förändrats och vad finns kvar? Rätten till mobilitet är fortsatt central och är numera inskriven i Förenta Nationernas Deklaration för mänskliga rättigheter. Förflytningsrummet har på många sätt förstörats genom den transportinfrastruktur som tillkommit under 1900-talet. Men samtidigt har förflytningsrummet minskat drastiskt sett till tillgången på platser i stad och på landsbygd där allmänheten har rätt att förflytta sig till fots. På Clapham Common har möjligheten att röra sig till fots – genom att spatsera, promenera, jogga, gå på tivoli eller gå med hunden – förstärkts genom omvandlingen till ett parkliknande landskap. Troligtvis har omvandlingen gjort det möjligt för fler människor att promenera på gräsmattor och promenadstråk. Men däremot har det större förflytningsrum som var tillgängligt för gående före Enclosure minskat drastiskt. Enligt en artikel i The Guardian (Horton, 2023) är endast åtta procent av marken i England och Wales allmänt tillgänglig genom the right to roam. All mark som inbegrips i Common land är enskild egendom och tillhör därmed antingen en privatperson eller en juridisk person. Detta innebär att en godsägare, ännu på 2000-talet, kan förbjuda allmänheten att vistas i skog och mark. En debatt har under 2022 – 2023 blossat upp angående Dartmoor, den enda kvarvarande hedmark där det är tillåtet att både vandra

och övernatta. En ny ägare ville förbjuda övernattnin på heden, men protester och ett domslut har resulterat i att rättigheterna kommer att finnas kvar. Detta är ett exempel på hur viktigt det är att gå eller vandra för många människor; rätten till mobilitet är framträdande.

Människor har fortfarande rätt och möjlighet att använda Clapham Common även om rights of common inte längre existerar. I dagens England och Wales har rights of common övergått till regleringen av Common land, vilket i städer är att likställa med de rättigheter som ingår i Public space. På Clapham Common syns inte längre någon boskap som betar, inte heller pågår någon brytning av torv. Men det finns fortfarande några exempel på användning som fortgår, om än i något omvandlade former. Även om det finns en dricksfontän i närheten av kyrkan Holy Trinity, har rätten att hämta vatten i stor utsträckning omvandlats till olika sorters rekreation med vatten i centrum. Det finns en plaskdamm för småtingar och flera dammar som används för att segla modellbåtar, mata ankor och fiska. Rätten att fiska finns fortfarande kvar men har omvandlats från självförsörjning till rekreation. En man som metar i Mount Pond berättar vid vårt besök att alla slänger tillbaka fisken i dammen. Även om det inte varit en rätt som reglerats enligt rights of common, har Clapham Common använts för nöjen och rekreation sedan 1600-talet. Idag är kyrkans aktiviteter och framför allt fritidsaktiviteter samt sport och nöjen de främsta användningsområdena. Clapham Common härbärgerar numera hotell, restaurang och café, karuseller, marknadsplats och fotbollsplaner såväl som Speakers' Corner – en plats för offentliga möten och debatter.

Finns det även användningsområden vi behöver återskapa? Samtidigt som mycket förändrats och försvunnit under den långa tidsperiod som Clapham Common funnits, så finns även användningsområden och landskap som vi återupptäcker och åter har behov av. Ett användningsområde som diskuteras idag är rätten att samla frukt, svamp och ätbara blad på allmänna platser i städer. Detta samlande benämns foraging på engelska, vilket översatt till svenska ofta benämns "skaffande" (Ziegerer, 2023). De historiska platser som, likt Clapham Common, reglerades enligt rights of common, var platser där foraging förekom (Nyman, 2019). Commoners hade rätt till självförsörjning genom att plocka svamp, ätbara blad och att skaffa foder till husdjur. Det se-

naste decenniet har intresset för ätbara, "vilda" växter vuxit sig starkt. Kända kockar såväl som individer letar och plockar ätbara frukter och blad – allt från äpplen till ramslök – i parker och i städernas utkant. Skaffande kan tolkas som ett nygammalt användningsområde. Det bygger vidare på, men är inte att likställa med, medeltida praktiker och rättigheter. Skaffande kan bidra med kunskap om växter, huruvida de är ätliga och vilken historisk användning som förekommit. Skaffande kan ses som ett exempel på vikten av rätten att forma användningen av våra gemensamma rum samt hur äldre tiders rättigheter och praktiker kan bli ihågkomna och tas upp på nytt.

Betydelsen av vilka växter och vilka landskap som finns kvar idag blir tydligt genom aktiviteter som foraging, men även genom påverkan av klimatförändringar och minskad biologisk mångfald. På Clapham Common har den omvandling som skett av marken inneburit att det historiska landskapets form, flora och fauna försvunnit genom utdikning och genom att marken plattats till. Det finns dock ett par försök att återskapa och återinföra något av det som gått förlorat. Ett exempel är Battersea Woods, ett lågt kuperat område där hagtorn, buskar och träd planterades under 1930-talet i syfte att påminna om hur hela Clapham Common en gång sett ut. Ett annat exempel är en stadsodling som sker i samverkan med boende och besökare. Det pågår även försök att återställa våtmark; i ett litet område i närheten av Eagle Pond har marken sänkts så att vatten åter kan samlas. Alla dessa insatser är försök att stödja biologisk mångfald och återskapa några av de miljöer som funnits.

Trots att Clapham Common förändrats både vad gäller fysisk form, vilka växter som finns och vilka användningsområden som förekommer, så är det en plats som försvarats som ett gemensamt rum. I nutid finns inte längre några commoners som vallar boskap, gräver grustag eller samlar ved på Clapham Common. På 2020-talet reproducerar vi inte oss själva genom att samla ved och torv, utan genom att jogga, yoga, fika, gå på gudstjänst, konsumera och promenera med hunden. Men även om användningen såväl förändras som bevaras framstår det tydligt att vi använder och skapar våra gemensamma stadsrum och gröna rum tillsammans.



Referenser

Blomley, Nicholas (2007). Making Private Property: Enclosure, Common Right and the Work of Hedges. *Rural History* 18, (1) 1-21.

Green, Michael (2008). *Historic Clapham*. The History Press.

Horton, Helena (2023). "Labour would extend right to wild camp to all English national parks". *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2023/aug/04/labour-would-extend-right-to-wild-camp-to-all-english-national-parks> [Accessed September 2023]

Jefersson Smith, Peter, Wilson, Alysia (2007). *Discovering Clapham*. London: The Clapham Society

Kain, Roger, Chapham, John, Oliver, Richard (2004). *The Enclosure Maps of England and Wales 1595 – 1918*. Cambridge University Press.

National Archives (2022). "What is common land and who owns it?" <https://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/common-lands/#6-common-land-in-manorial-records> [Accessed December 2022]

Nyman, Marcus (2019). *Plants, food and the repurposing of urban nature: the geographies of foraging an landscape in London*. Diss. University of Cambridge

The Clapham Society (1995). *The Story of Clapham Common*. Battley Brothers Limited.

The Clapham Society (2022a). 4: Clapham Common, *Clapham Walks*.

The Clapham Society (2022b). The Clapham Society *Newsletter*, Issue 451 November 2022.

Urry, John (2007). *Mobilities*. Polity Press.

Waites, Ian (2012). *Common Land in English Painting 1700 – 1850*. The Boydell Press.

Ziegerer, Jessica (2023). Hon lägger stans vilda växter på tallriken, *Sydsvenskan*, 9 oktober 2023.

Kartor

Digital Bodleian (2015). The Laxton Map, MS. C17:48(9). <http://www.laxtonnotts.org.uk/index.htm> [Hämtad december 2022] sök på Laxton 1635 för att se kartorna

Old Ordnance Survey Maps (OOSM) (1870). Clapham Common 1894, London Sheet 115. The Godfrey Edition, 1992.

Old Ordnance Survey Maps (OOSM) (1894). Clapham Common 1894, London Sheet 115. The Godfrey Edition, 1992.

Old Ordnance Survey Maps (OOSM) (1914). Clapham Common 1894, London Sheet 115. The Godfrey Edition, 1992.

Landskapsmåleri

Baynes, T. M. (1825). "The Spring Well", i The Clapham Society (1995). *The Story of Clapham Common*. Battley Brothers Limited.

Baynes, T. M. (1827). "The Mount, Clapham Common", i The Clapham Society (1995). *The Story of Clapham Common*. Battley Brothers Limited.

DeWint, Peter (1813). "The Cornfield", i Waites, Ian (2012) *Common Land in English Painting 1700 – 1850*. The Boydell Press.

Gainsborough, Thomas (1746-48). "Cornard Wood", i Waites, Ian (2012) *Common Land in English Painting 1700 – 1850*. The Boydell Press.

Gainsborough, Thomas (1755). "Landscape with a Woodcutter Courting a Milkmaid", i Waites, Ian (2012) *Common Land in English Painting 1700 – 1850*. The Boydell Press.

Powell, John (1825). "Clapham Common, View from the Nine Elms", i The Clapham Society (1995). *The Story of Clapham Common*. Battley Brothers Limited.

Turner, J. M. W. (1800-1805). "View on Clapham Common", i The Clapham Society (1995). *The Story of Clapham Common*. Battley Brothers Limited.

Turner of Oxford, William (1853-54). "Haymaking. Study from Nature in Osney meadow near Oxford, looking towards Iffley", i Waites, Ian (2012) *Common Land in English Painting 1700 – 1850*. The Boydell Press.

Turner of Oxford, William (1829). "Heath Scene in the New Forest, Hampshire", i Waites, Ian (2012) *Common Land in English Painting 1700 – 1850*. The Boydell Press.